

Derleme

Makale Geliş Tarihi: 18.12.2019

Makale Kabul Tarihi: 30.12.2019

YOKSULLUK ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME¹

Özgür ALTINDAĞ²

ÖZET

Yoksulluk bilinen en eski sosyal sorunların ilk sırasında gelmektedir. Yoksulluk özellikle neoliberal politikalar ve küreselleşmenin etkisiyle daha da derinleşen bir soruna dönüşmüştür. Pek sorunu da yaratma potansiyeline sahip kilit bir sorun olduğundan yoksulluğun ortadan kaldırılmasına dönük çalışmalar her zaman gündemde ilk sıralarda yer almıştır.

Yoksulluğun ortadan kaldırılmasında sosyal yardımlar dünya ölçeğinde kullanılan etkin yöntemdir. Türkiye’de de 1950’lerle başlayan kente doğru yaşanan büyük ölçekli göç hareketleri kent nüfusunda ciddi bir artışa neden olmuş ve yoksulluğu önlemek ve etkilerini azaltmak pek çok yasal düzenleme yapılmıştır. Bu çalışmaların çoğu yoksulluğu ortadan kaldırma amacından çok etkilerini azaltma misyonuna hizmet etmiştir.

Bu çalışma kapsamında yoksulluk kavramının içeriği bazı tarihsel olaylarla birlikte aktarılmış, Türkiye’de yoksulluğu önleme odağında yapılan çalışmalardan bahsedilmiş ve bu çalışmalar içinde sosyal hizmetlerin yeri ve önemine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, sosyal hizmet, göç, sosyal yardım.

¹ Bu çalışma yazarın “Sosyal Yardım Sisteminin Çalışanların Gözüyle Değerlendirilmesi (Ankara örneği)” isimli Yüksek Lisans tez araştırmasına dayanmaktadır.

² Dr., Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü. ORCID: 0000-0002-4828-7501

AN EVALUATION ON POVERTY

ABSTRACT

Poverty is one of the oldest known social problems. Poverty has become a deepening problem, especially with the effect of neoliberal policies and globalization. Since it is a key problem that has the potential to create many problems, efforts to eradicate poverty have always been on the top of the agenda.

The fact that there is so much work in the solution of the poverty problem is closely related to the fact that poverty brings along many problems. Social aids are the most effective method used worldwide for poverty eradication. Turkey also experienced large-scale migration to urban movement began in the 1950s led to a significant increase in urban population. This has led many legal regulations to prevent and reduce the effects of poverty. Most of these efforts served to reduce the impact of poverty rather than eliminate it.

In this study, the concept of poverty has been explained with some historical events. Efforts and social services to prevent poverty have been analyzed in these studies.

Key Words: Poverty, social work, immigration, social aids.

GİRİŞ

Yoksulluk insanlık var olduğundan bu yana çeşitli biçimlerde yaşanan, etkisini tüm insanlığın üzerinde gösteren ve üzerinde en fazla konuşulan sosyal sorunlardan biridir. Yoksulluğun bir sorun olarak ortaya çıkışı beraberinde sorunun çözümüne odaklanan yaklaşımları da ortaya çıkarmıştır. Bu yaklaşımlardan ilki temelde sevap kazanma amacına hizmet eden dinsel yaklaşımdır. Bir diğeri sosyal yardım yapmada kişinin vicdani huzurunu ön planda tutan filantropik yaklaşımdır. Ayrıca karşılıklı bir faydayı ön planda tutan faydacı yaklaşım, insana insan olduğu için değer vermeyi öngören insancıl yaklaşım ve toplumun tümünde yoksulluğu ortadan kaldırma amacına hizmet eden sosyal adalet yaklaşımı da bu konudaki yaklaşımlar arasındadır. Sorunun çözümünü temelinde dini temelli yaklaşımlardan hak temelli yaklaşıma uzanan süreçte pek çok yaklaşım ön plana çıkmıştır. Özellikle büyük dinlerin yayılmaya başladığı ilk dönemlerde daha çok dini temelli yaklaşımlar benimsenmiştir. Daha sonraki süreçte

özellikle İngiltere’de yoksulluğun önlenmesine yönelik olarak çıkarılan Kraliçe Elizabeth Yasaları ve beraberinde yapılan çalışmalar yoksulluğu önleme konusunda çok işlevsel olmamakla birlikte yasal anlamda ve sorunun ele alınışı açısından ilk çalışmalardan biri olmuştur (Friedlander,1966).

Genel olarak totaliter rejimlerden günümüz demokrasilerine uzanan süreçte yoksulluğu önleme odağında yapılan çalışmalarla sorunun etkisi belli ölçülerde azaltılmış ancak sorun tam olarak çözümlenememiştir. Aslında sürecin tümüne bakıldığında adaletsiz gelir dağılımının beraberinde yoksulluğu doğurduğu ve bu durumun yoksulluğun ortaya çıkışındaki en önemli nedenlerden biri olduğu söylenebilir. Dünyadaki dengelerin bozulmasının yanı sıra aynı ülkede yaşayan insanlar arasındaki ekonomik dengelerin de bozulması dünya genelindeki yoksulluğu ve yoksulluğun etkilerini daha da artırmıştır. Özellikle 16. yy’dan sonra sanayi alanında meydana gelen gelişmeler Sanayi Devrimi’nin oluşmasına zemin hazırlamış, süreç sonrasında tarımda ve sanayide görülen makineleşme niteliksiz işgücünün önemini azaltmış ancak işçi sınıfı adında yeni bir sınıf oluşmasını sağlamıştır. Bu dönemde sorunun çözümüne yönelik sınırlı ve dar yaklaşımlar yerini daha büyük sistem yaklaşımlarına bırakmıştır. Özellikle işçi sınıfının oluşması ile birlikte bu sınıf önderliğinde şekillendirilen ve gelirin adaletli paylaşımına dayanan sistemler dikkat çekmiştir. Bu konudaki en büyük çalışma Karl Marx tarafından yapılmış ve yarattığı sistem dünya genelinde büyük ses getirmiştir. Daha sonra Marx’ın görüşleri sosyalizm, komünizm, maoizm gibi pek çok adla şekillendirilmiş ve yeniden yorumlanmıştır. Çin, Kuzey Kore, Küba gibi ülkeler halen Marx’ın ortaya attığı bu sistemin benzer biçimleriyle yönetilirken, sistemi ilk uygulayan Sovyet Rusya 1980’lerin sonunda dağılmıştır. Kuramın farklı bir bakış açısıyla ele alınması sonucu ortaya "sosyal demokrasi" kavramı çıkarılmıştır. Bu anlayış özellikle gelir dağılımındaki adaleti sağlama ve daha adil bir devlet düzeni için "sosyal devlet" anlayışını ön plana çıkarma ilkesi üzerine kuruludur. Ancak dünya genelinde sosyal devlet anlayışını gerçek biçimde ön plana çıkaran yönetim sistemleri yerine sermaye odaklı bir sistem olan kapitalist sistem yaygınlaşmıştır. Kapitalizm ile birlikte minimum maliyet, minimum işgücü ile maksimum para kazanma düşüncesi sanayide tam anlamıyla bir makineleşmeyi de beraberinde getirmiş ve bu durum insanları giderek iş yaşamından uzaklaştırmıştır. Sonuç olarak sanayi devrimi ile yaşanan sürecin kendi hesabına çalışan kişileri "işçi" yaptığı, kapitalizmin de insanları "işsiz" yaptığı söylemi bu durumu en iyi biçimde özetlemektedir. Bu durumda emeğinden başka satacak bir

şeyi kalmayan insanlar giderek yoksullaşmışlardır. Günümüzde kapitalist sistemlerin hüküm sürdüğü ülkelerde gelir dağılımında da çok büyük dengesizliklerin olduğu görülmektedir. Yani sistem birilerini hızla yoksullaştırırken birilerini de hızla zenginleştirmiştir ve giderek zenginleştirmektedir.

Sanayileşme ile başlayan süreç şu an küreselleşme süreci ile devam etmektedir. Küreselleşme ile ilgili yapılan tartışmalar sanayileşme dönemindeki tartışmalarla yapısal açıdan büyük benzerlik taşımaktadır. Sanayileşme dönemindeki liberaller sanayileşme ve beraberinde olacak tüm gelişmelerin insanlığa yarar sağlayacağını ileri sürmüşler ve "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" politikasını savunmuşlardır. Sonuçta sanayileşme beraberinde büyük bir ekonomik gelişme sağlamış ancak sosyal dengeler de giderek bozulmuştur. Toplum içerisinde oluşan eşitsizlik özellikle Avrupa'daki sosyal demokrasilerin "refah devleti projeleri" ile belli ölçüde çözümlenebilmiştir. Sanayileşme sürecinin sonuçları ile ilgili olarak o zaman liberaller tarafından yapılan olumlu yorumlar şu an küreselleşme ile ilgili olarak kapitalistler tarafından yapılmaktadır. Ancak sanayileşme sürecinin beraberinde getirdiği olumsuzluklar katlanarak kendisini küreselleşmede de göstermiştir. Küreselleşme sürecinin dünyadaki işsizlik ve yoksulluğu daha da artırdığı, insanlar ve bölgeler arası gelir dağılımındaki adaletsizliği daha da büyüttüğü ile ilgili görüşler pek çok çalışmada yer almaktadır.

Sanayileşme sonunda ortaya çıkan eşitsizlik ve yoksulluğu gidermek için ortaya çıkan refah politikaları gücünü giderek yitirmektedir. Türkiye'de 2009 – 2019 yılları arasında eğitim, sağlık ve sosyal korumaya yani sosyal harcamalara bakıldığında harcamaların GSMH'ye oranı 2009 yılında %16,5 iken 2019 yılında %16,1'e inmiştir. Artan GSMH'ye karşın aynı artış sosyal harcamalara yansımamıştır (SBB,2019a). Bu harcama oranlarına bakıldığında devletin sosyal alandaki harcamalarının giderek azaldığı söylenebilir. Hal böyle iken küreselleşme süreciyle çok daha vahim bir hal alan yoksulluk sorununun çözümünün yalnız ulusal boyutta değil uluslararası boyutta yapılacak çalışmalarla mümkün olabileceği ortadadır.

Sorunun çözümü odağında tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de devlete ait kurumlar ve sivil toplum kuruluşları tarafından farklı çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmaların yoksulluğun önlenmesi ve etkilerinin azaltılması boyutuna yaptığı katkılar tüm dünyada en sık tartışılan konuların başında gelmektedir. Yoksulluk pek çok sorunu doğuran kompleks bir sorundur, bazı sorunların nedeni olduğu gibi bazılarının da sonucu

Özgür Altındağ

olabilmektedir. Türkiye’de yapılan çalışmaların genelde yoksulluğun etkilerini azaltmaya yönelik olduğu söylenebilir. Türkiye Cumhuriyeti sosyal devlet anlayışını benimsediğini Anayasasında belirten bir ülkedir; ancak sahip olduğu kırılgan ekonomik koşullar ve politikalar nedeniyle sosyal yardımlar ve bu alandaki çalışmalara ayrılan paylar oldukça düşük tutulmaktadır. 2019 yılı itibariyle sosyal harcamalara (eğitim, sağlık, sosyal koruma) ayrılan pay %16,1 sosyal koruma sistemine ayrılan pay ise %9,1’de kalmaktadır (SBB,2019a). 2015 yılında Avro Bölgesindeki sosyal koruma harcamalarının GYMH’ye oranı %19,5 (Eurostat,2019) iken Türkiye’de aynı yıl %8,2 (SBB,2019a) olarak gerçekleşmiştir. Bu oranlara bakılarak Türkiye’deki sosyal devlet anlayışının tam olarak işlevini yerine getirdiğini söylemek zordur. Türkiye’de yoksulluğu önleme odağında yer alan ve tüm ülke genelinde yürütülen makro odaklı çalışmalar ve projelere bakıldığında bunların farklı kurum ve kuruluşlarca yürütüldüğü görülmektedir. Ancak bu çalışmalara sağlanan kaynağa bakıldığında büyük mali kaynaklı bu çalışmaların neredeyse tamamının dış destekli bir yapıda devam ettiği görülmektedir. Elbette ki sorunun çözümünde uluslararası bir bakış gereklidir ancak tek başına yeterli değildir. Ülkenin kendi iç dinamiklerini ve yapısını bilen kişilerce şekillendirilen projelerin başarı şansının daha yüksek olacağı düşünülmektedir.

Tablo 1. Cari satın alma gücü paritesi cinsinden yoksulluk sınırlarına göre fert yoksulluk oranları, Türkiye, 2007-2015

Yoksulluk sınırları	Fert yoksulluk oranı (%)									
	2007 ⁽²⁾	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014 ⁽³⁾	2015 ⁽³⁾	
Kişi başı günlük 2,15 \$’ın altı ⁽¹⁾	0,52	0,47	0,22	0,21	0,14	0,06	0,06	0,03	0,06	
Kişi başı günlük 4,3 \$’ın altı ⁽¹⁾	8,41	6,83	4,35	3,66	2,79	2,27	2,06	1,62	1,58	

(1) 1 \$’ın satınalma gücü paritesine (SGP) göre karşılığı olarak 2002 yılı için 0,618 TL; 2003 yılı için 0,732 TL; 2004 yılı için 0,778 TL ; 2005 yılı için 0,830 TL, 2006 yılı için 0,921 TL, 2007 yılı için 0,926 TL, 2008 yılı için 0,983 TL, 2009 yılı için 0,917 TL, 2010 yılı için 0,990 TL, 2011 ve 2012 yılları için 1,004 TL, 2013 yılı için 1,10 TL; 2014 yılı için 1,20 TL ve 2015 yılı için de 1,24 TL kullanılmıştır.

(2) 2007 yılından itibaren yeni nüfus projeksiyonları kullanılmaktadır.

(3) 2014 yılından itibaren örneklem tasarımında yeni idari bölünüş temel alınmıştır; bu nedenle kır ve kent düzeyinde tahmin üretilmemiştir.

(TUİK,2015)

Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2007-2015 verilerine göre kişi başı günlük 2,15 Doların altında gelire hayatını idame ettiren kişi sayısı 2007 yılından 2012 yılına kadar ciddi bir şekilde azalmış, 2014 yılında örneklem tasarımından kaynaklanan nedenlerle yarı yarıya düşmüş sonraki yıl tekrar aynı seviyeye gelmiştir. Kişi başı günlük 4,3 Doların

altında yaşayan kişi sayısı ise 2007-2015 yılları arasında giderek azalmıştır (TUİK,2015).

Dünya Bankası Ulusal Yoksulluk Sınırının altında kalan yoksulların oranı 2007 yılında %16,3 ile 2017 yılında %13,5'e inmiş, Kişi başına düşen GSMH 2007 yılında 8.880 \$ ile 2018 yılında 10.380 \$'a yükselmiştir. Günde 1,9 \$'ın altında gelire yaşayan kişilerin oranı 2010 yılında %0,8 iken 2018'de %0,2'ye gerilemiştir (Dünya Bankası,2019).

Bu göstergeler dikkate alındığında ülke genelinde yapılan tüm çalışmaların yoksulluğu azaltmada özellikle son 10 yılda bir miktar düşüşe neden olduğu söylenebilir. Ancak artan faiz ve döviz kurundaki artışlar enflasyon oranını da artırmakta cari açığa meydana gelen artış ülke vatandaşlarının alım gücünü azaltmaktadır. Sosyal yardım odaklı tüm çalışmaların sorunu ortadan kaldırmadığı ancak bir miktar azalttığı verilere bakarak söylenebilir.

YOKSULLUK KAVRAMININ İÇERİĞİ

Günümüz toplumlarının artan sosyal ve ekonomik eşitsizliklerle varlıklarını sürdürebilmeleri ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri giderek zorlu bir mücadeleye dönüşmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin pek çoğunda bunun kaçınılmaz bir sonucu olarak ortaya çıkan yoksulluk, mevcut gelişme modelleri ile üstesinden gelinemeyecek boyutlara ulaşmış görünmektedir.

İnsanın biyolojik varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan asgari düzeydeki gıda, barınma ve giyim ihtiyacı içinde bulunulan zamana ve topluma göre çok büyük değişiklikler gösterebilmektedir. Yoksulluğun objektif ve üzerinde görüş birliğine varılan bir tanımı yoktur. Çünkü zenginlik ve yoksulluk temelde verilere dayanan bir durum olmadığı için öznel niteliktedir ve yoksulluk kavramı bir bütün olarak bir toplumun kabul edilebilir asgari yaşam standardının nelerden oluştuğu konusundaki tercih ve beklentilerini yansıtır. Burada etkin olan öğelerin başında siyasal düzen, ekonomik yapı ve kültürel değerler gelmektedir. Çünkü zenginlik- yoksulluk kavramları göreceli kavramlardır ve bu kavramların içinin doldurulmasında çeşitli dinsel ve kültürel değerler devreye girmektedir.

Yoksulluğun tam bir tanımının yapılamamasındaki diğer bir önemli neden de kavramın tanım ve ölçümünde en başta neyin üzerinde durulması gerektiği ile ilgilidir. Kimileri yoksulluğun göstergesi olarak sadece ekonomik göstergeleri göz önüne

Özgür Altındağ

almakta, bazıları bu göstergelerin içine sosyal ve siyasal kıstasları da katmaktadır. Yıllardır süregelen çalışmalar yoksulluk tanımı yapılırken ekonomik göstergelerin daha ön planda tutulduğunu göstermiştir (Şenses,2017).

İnsanların temelde biyolojik ve toplumsal anlamda iki tür gereksiniminden söz edilebilir. Biyolojik gereksinimler arasında açlık, susuzluk, cinsellik gibi gereksinimler; toplumsal gereksinimler arasında da kendini gerçekleştirme, özgürlük, saygı görme, sevme-sevilme gibi gereksinimler sayılabilir. Aslında insanlar bu iki türdeki gereksinimlerini karşılayamadıklarında bir şekilde yoksul kabul edilmektedirler. Burada iki kavram ön plana çıkmaktadır; yoksulluk-yoksunluk. Aslında ihtiyaçların karşılanamaması boyutunda insanlar hem yoksulluk hem de yoksunluğu beraber yaşamaktadır. Yani insanlar temel ihtiyaçlarından yoksun kalırlarsa yoksulluk içinde yaşarlar denebilir. Ancak yoksunluk kavramı daha genel kullanılmakta, yoksulluk kavramı ise daha çok maddi temelli yoksunluk için kullanılmaktadır. Maddi gereksinimlerini karşılama noktasında yeterli gelir düzeyine ve standart yaşam koşullarına sahip olmayan insanlar yoksul kabul edilmektedir.

Tanımı günden güne değişse de yoksulluk dünyadaki en eski sorunlardan biri olarak karşımızda durmaktadır. Son 20-25 yıldan bu yana uygulanan liberal politikalar ve bunların beraberinde getirdiği küreselleşme olgusu ile yoksulluk daha da yaygınlaşmış ve derinleşmiştir (Karataş,2003). Gelişmiş ya da az gelişmiş tüm ülkelerde, aşağı yukarı aynı dönemlerde, gelir dağılımında ciddi bozulmalar yaşanmıştır. Bunda dünya genelini etkileyen krizler başat bir rol üstlenmiştir. Bu süreç sonunda başta emekçiler olmak üzere geniş halk kitlelerinin elde ettikleri kazanımlar yok edilmiş ve "yeni yoksullar" yaratılmıştır (Karataş,2002). Bu süreçten etkilenen toplumsal kurumların başında aile kurumu gelmektedir. Ailenin temel fonksiyonlarından biri olan ekonomik fonksiyon bu değişimden en fazla etkilenen fonksiyon olmuştur. Bu fonksiyonda meydana gelen değişim ailenin diğer fonksiyonlarını da etkilemiş ve aile kurumunu temelden sarsmıştır (Bener,2004).

Üzerinde bir görüş birliği olmasa da yoksulluk, insanların gıda, barınma gibi temel fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayamadıkları ya da bunları karşılasalar bile gelir dağılımındaki dengesizlikler sonucu toplumsal standardın gerisinde kaldıkları bir yaşam biçimi olarak tanımlanabilir.

Şenses (2017) yoksulluğu bir halk, bir aile veya bir bireyin asgari düzeyde yaşamını sürdürebilmesi için beslenme, giyim, barınma ve eğitim gibi maddi kaynakların yanında

sosyo-kültürel bazı temel ihtiyaçlarını karşılayabilmekten de yoksun olması olarak tanımlamıştır.

Yoksulluğu gıda harcamaları üzerinden tanımlayan dar yaklaşım yanında mutlak, görelî ve çok boyutlu yoksulluk yaklaşımları da vardır. Mutlak yoksulluk gıda dışındaki harcamaları da içeren daha geniş kapsamlı bir tanımdır. Mutlak yoksulluk en alt düzey kalori gereksinimi yanında gıda dışı harcamaları da dikkate alacak şekilde hesaplanmaktadır. Diğer yandan görelî yoksulluk bireyin kendi yaşam düzeyi ile kendisinden daha yüksek gelire sahip bir birey veya grubun düzeyinin karşılaştırılması sonucu ortaya çıkan durumdur (Şenses, 2017).

Çok boyutlu yoksulluk kavramı aslında yeni bir kavramdır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)'nin son dönem İnsani Yoksulluk Endeksi yerine yoksulluğu hesaplamada kullandığı bir endeks olan çok boyutlu yoksulluk endeksi 105 ülkeyi kapsayacak şekilde yapılandırılmıştır. Bu endeks sağlık, eğitim ve yaşam standartlarından mahrum kalma üzere üç boyutla ilgilidir. Standartların kapsamına giren göstergeler beslenme, çocuk ölümleri, devam edilen okul yılı, eğitime katılım, yemek pişirme yakıtı, temizlik, içme suyu, elektrik, konut ve sahip olunan temel varlıklar gibi göstergelerdir (UNDP, 2019a; UNDP, 2019b; Şahin, 2019).

Yoksulluk zaman içinde şekil değiştiren ve farklı göstergelerde ölçülmesi adeta bir zorunluluk haline gelen bir kavrama dönüşmüştür. İlerleyen yıllarda internet veya mobil araçlara erişip erişememe konusu dahi bir yoksulluk belirleyici göstergeye dönüşebilir.

Yoksullukla ilgili olarak yaptıkları çalışmalarla tanınan diğer kişi ve örgütlerin yaptığı tanımlara değinmek gerekirse; De Jonge'ye göre yoksulluk, "bir insanın veya hanenin temel ekonomik gereksinimlerini karşılayamaması"dır (1998). Bauman'a göre yoksulluk; normal yaşam olarak kabul edilen her şeyden mahrum bırakılma, istenilen düzeyde olmama demektir. Bu durum, kendini beğenmeme, utanç ya da suçluluk duymayla sonuçlanır. Yoksulluk, Bauman'a göre ayrıca mevcut toplumda mutlu bir yaşamı ifade eden tüm imkânlardan yoksun bırakılmak, hayatın sunmak zorunda olduğunu almamak anlamına da gelir (Bauman, 1999).

Yapılan tanımlara bakıldığında, yoksulluk tanımlarının temelde mutlak, görelî ve çok boyutlu yoksulluk tanımlamalarıyla ele alındığı görülmektedir ancak yoksulluk genelde insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamama veya karşılamada zorluk yaşama olarak görülmektedir. İnsanın hayatta kalabilmesi için gereken temel ihtiyaçlara bakıldığında,

Özgür Altındağ

hava, su, yiyecek, barınma, sosyal yaşam gibi pek çok başlık sıralanabilir, yoksulluk aslında insanın ihtiyaç olarak algıladığı şeylere ulaşamaması olarak tanımlanabilir, yine ikili bakıldığında kimi için cep telefonunun olmaması veya kontörünün bitmesi büyük bir ihtiyaçken, diğer taraftan susuzluk, açlık bir ihtiyaç olarak görülebilir. Bu noktada yoksulluk kavramı göreceli bir bakış çerçevesinde tanımlanmalıdır. Türkiye'nin ülke gerçeklerine bakıldığında ülke için ağırlıklı olarak mutlak yoksulluk tanımlarının geçerli olduğu ve yapılan yardımların da ülkedeki sosyo-ekonomik eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya değil mutlak yoksulluğu önlemeye çalıştığı görülmektedir.

Kavram genel itibariyle insanların sahip olduğu şartlara göre değişkenlik gösterdiği için çalışmanın tümünde yoksulluk kavramı göreceli bakış açısıyla ele alınmaya çalışılmıştır. Çünkü Türkiye'deki yoksulluk profili ve yoksulluğun algılanışı dünya genelinden çok farklı değildir. İnsanların yoksulluğu yaşayış ve algılayış biçimleri her bölgeye hatta illere göre değişiklik göstermektedir.

Yoksulluğu, nedenlerine bakarak açıklamaya çalışan birçok görüş ve kuramsal yaklaşım olduğu görülmektedir. Kerbo, yoksulluğun nedenlerini dört ayrı başlık altında ele almıştır. Bunlar yoksulların yoksulluk içinde yaşamalarında kendilerinin sorumlu olduğunu iddia eden popüler görüş, yoksulluğun aileden çocuğa aktarıldığını iddia eden yoksulluk kültürü görüşü, yoksulların yoksulluk içinde yaşamalarında bireylerin doğuştan ve sonradan edindikleri kişisel özelliklerinin etkili olduğunu ileri süren durumsal görüş ve yoksulluğun içinde yaşanan sosyo-ekonomik yapı sonucu ortaya çıktığını iddia eden yapısal görüşlerdir (1996). Kapitalist ülkeler yoksulluğa neden olarak yoksul bireyi suçlayan popüler görüşü, yoksulluk kültürü görüşünü ve durumsal görüşü benimsemektedir. Burada ele alınması gereken yoksulluğu politik-ekonomik güçlere bağlayan yapısal görüştür. Kapitalizmin hüküm sürdüğü ülkelerde yapısal görüşün önemsizmemesi var olan sorundan etkilenenlerin sayısını gün geçtikçe ürkütücü boyutlara ulaştırmaktadır.

Zastrow (1991)'a göre insanlığın yoksullaşmasında etkili olan nedenler arasında yüksek işsizlik, fiziksel sağlık sorunları, fiziksel özür, alkol-uyuşturucu bağımlılığı, düşük eğitim düzeyi, ırksal ayrımlar, yetersiz istihdam, kumar, boşanma, hükümlü olma gibi pek çok neden bulunmaktadır. Zastrow yoksulluk olgusuna Kerbo'nun ele aldığı dört görüşü de içeren bir açıdan bakmıştır. Ona göre bireyin yoksullaşmasında hem bireyin kendi özellikleri hem de yapısal sorunlar etkilidir.

Özellikle Türkiye’de ve genel anlamda dünyada yoksulluğun ortaya çıkışındaki temel nedenin devletlerin yanlış sosyo-ekonomik politikaları olduğu düşünülmektedir. Özellikle kapitalizm, liberalizm gibi ekonomisine salt piyasa koşullarının yön verdiği, sosyal devlet olmaktan uzak ülkelerde yoksulluk sorununun daha fazla görülmesi ve daha şiddetli biçimde hissedilmesinin altında yatan en önemli nedenlerden biri olarak yer almaktadır.

Yoksulluğun nedenleri kadar önemli olan diğer bir konu da bu sorunun çözümüdür. Yoksulluğun çözümünde yapılması gerekenler temelde nedenleriyle bağlantılıdır. Yoksulluğa neden olan unsurları ortadan kaldırmak için çeşitli çözüm yollarına, geniş ve birbiriyle bağlantılı sosyal ve ekonomik programlara ihtiyaç vardır. Soruna yönelik özel çözümler gereklidir. Yoksulluğa neden olan bireysel sorunlar bireysel çözümlerle, yapısal sorunlar yapısal çözümlerle düzeltilebilir. Bu nedenle sorunlarla savaşmak oldukça zor ve uzun soluklu bir mücadeleyi gerektirir (Koşar,2000).

Yoksullukla savaşmada temel sorumluluk kamuya aittir ama kamunun giderek güçsüzleşmesi birçok sorunda olduğu gibi yoksulluk sorununun çözümünde de yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Bir tarafta uluslararası kuruluşlar, bir yandan merkezi ve yerel yönetim kamu kuruluşları bir yandan sivil toplum kuruluşları birbirlerinden kopuk ve standartlardan uzak ve etik boyutu dışlayan çalışmalar yürütmektedir. Yapılan bu çalışmalar yoksulluk sorunun ortadan kaldırmamakta sadece etkilerini azaltmaktadır. Ayrıca kimi yardımlar da en az yoksulluk kadar yaralayıcı ve istismar edici bir yapıdadır (Karataş, 2003). Özellikle halkın dini duygularının ön plana çıkarılmasıyla, halktan gelen bağışlarla yapılan ve bunları medya malzemesi olarak kullanan bazı sivil toplum kuruluşları ile diğer kuruluşların yaptıklarının etik olup olmadığı halen tartışılmaktadır.

TÜRKİYE’DE YOKSULLUK SORUNU

Türkiye’de sanayileşme ile başlayan ve çok partili hayata geçiş, Marshall yardımları ile karayollarına ağırlık verilmesi, tarımda makineleşme çalışmalarıyla devam eden süreç 1950’li yıllarda köyden kente göçü hızlandırmıştır. Kentleşme olgusu ile birlikte görülen gecekondulaşma, eğitim, sağlık imkânlarının artışı genel olarak sosyal refah seviyesinin artmasında etkili olmuştur.

Hızlı bir gelişme ve demokratikleşme sürecine giren Türkiye’de yaşanan siyasi krizler, siyasi çatışmalar ve askeri darbeler bu gelişme sürecine büyük zararlar vermiştir. Kente gelen ve bir şekilde kentte yaşam mücadelesi içine giren ailelerin birçoğu kentte sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan birçok sorun yaşamıştır. Özellikle 1970’li yıllarda şehirlerde yaşayan insanlar hemşericilik anlayışıyla bir araya gelerek yaşadıkları kentlerde geldikleri yerlerin adlarını taşıyan dernekler kurmuşlardır. Bu sayede hem kendi kültürlerini korumaya hem de ekonomik açıdan bir dayanışma içinde olmaya gayret etmişlerdir. Ayrıca devlete ait kurumlarda çalışan kişilerde bir araya gelerek bazı sandıklar kurmuşlardır. Bu dernek ve sandıklar o yıllarda sosyal yardım alanında çalışmalara başlamışlardır. Aslında hemşeri dernekleri halen sosyal yardımlaşma konusunda kentlerde önemli sivil toplum kuruluşları arasında yer almaktadır.

Türkiye’de devletin muhtaç ailelere verdiği yardımlar Sosyal Hizmet Kanunu (1983) ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu (1986) çıkarılana kadar tam bir düzen içinde yürütülmemiştir. Sosyal devletin bir gereği olan sosyal yardımlar kimi zaman Kızılay tarafından muhtaç ailelere verilen yiyecek, giyecek yardımlarıyla sürdürülmeye çalışılmıştır. Medeni kanun, 1976 yılında çıkarılan 2022 sayılı kanun, köy kanunu gibi kanunlar sosyal yardımlarla ilgili bazı öğeler içermiştir ama düzenli sosyal yardım fikri gelişmemiştir.

Türkiye’de düzenli sayılabilecek sosyal yardımlar ilk olarak Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK)’nin kurulması ile verilmeye başlanmış daha sonra Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF)’nin kurulmasıyla yardımlar daha popülist bir bakış açısıyla daha geniş kitlelere ulaştırılmıştır. Özellikle muhtaç ailelere yönelik düzenli yardım fikri 2828 ve 3296 sayılı kanunlarla belirlenmiş ve güvence altına alınmıştır. Günümüz Türkiye’sinde sosyal yardımlar genelde muhtaç aileleri destekleyen bir yapıda gelişmiştir. SYDTF bünyesinde kurulan yardımlaşma vakıflarının verdiği yardımlar hedef grup olarak toplumun en alt kesimini yani sınıf altı (underclass) olarak tabir edilen grubu almıştır. Aslında bu noktada kurumun verdiği yardımların mutlak yoksulluk içinde yaşayan kişilere yönelik olduğu sonucuna varılabilir.

Türkiye’deki sosyal yardım sisteminin temel amacı bireylerin kendine yeter ve üretken bir hale gelmelerini sağlamak değil, yoksulluğun kişiler ya da aileler üzerindeki etkilerini azaltmaktır. Küreselleşmenin ekonomik etkilerinin hızla hissedildiği ülkemizde muhtaç ailelere yönelik yardımlar bireylerin temel ihtiyacını karşılayacak düzeyde değildir. Son

yıllarda birçok değişime tanıklık eden sosyal yardım sistemi Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı adıyla tek bir çatı altında toplanmıştır.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın sosyal yardım programlarına bakıldığında yardımların aile, eğitim, sağlık, özel amaçlı ve yaşlı/engelli yardımları olmak üzere 5 başlık altında ele alındığı görülmektedir. Tablo 2'de görüldüğü üzere yardımların tek bir bakanlık içerisinde toplanması yardımların dağıtım sürecinde yaşanan çifte kayıt gibi sorunların da önüne geçmiş, müracaatçıların takibi eskiye oranla daha kolay olmuştur.

Tablo 2. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sosyal Yardım Programları

AİLE YARDIMLARI	EĞİTİM YARDIMLARI	SAĞLIK YARDIMLARI	ÖZEL AMAÇLI YARDIMLAR	YAŞLI VE ENGELLİ YARDIMLARI
Gıda Yardımları	Eğitim Materyali Yardımı	Şartlı Sağlık Yardımı (Sağlık ve Gebelik)	Aşevleri	Yaşlılık Aylığı
Barınma Yardımları	Şartlı Eğitim Yardımı	Engelli İhtiyaç Yardımı	Afet/Acil Durum Yardımları	Engelli Aylığı
Sosyal Konut Projesi (1+1, 2+1)	Öğle Yemeği Yardımı	Genel Sağlık Sigortası (GSS) Prim Ödemeleri	Terör Zararı Yardımları	Engelli Yakını Aylığı (18 Yaşından küçük engelliler)
Yakacak Yardımları	Ücretsiz Ders Kitabı	Genel Sağlık Sigortası Katılım Payı Ödemesi	Yabancılara Yönelik Sosyal Uyum Yardımı (SUY) Programı	Silikozis Hastalarına Yapılan Yardımlar
Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Yardım	Öğrenci Taşıma Barınma ve İaşe Yardımı	Kronik Hastalara Yönelik Yardım Programı	Yabancılara Yönelik Şartlı Eğitim Yardımı (ŞEY) Programı	Evde Bakım Yardımı
Muhtaç Asker Ailelerine Yapılan Yardımlar	Engelli Öğrencilerin Ücretsiz Taşınması	Çoklu Doğum Yardımı		
Öksüz ve Yetim Yardımı	Yurt Yapımı	Kronik Hastalığı Nedeniyle Cihaza Bağımlı Olan Hastalara Elektrik Fatura Bedeli ve Kesintisiz Güç Kaynağı Desteği		
Muhtaç Asker Çocuğu Yardımı				
Doğum Yardımı				
Elektrik Tüketim Desteği (ETD)				

(AÇSHB,2019)

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, bünyesindeki kuruluşlar, yine bakanlığa bağlı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, Emekli Sandığı, Kızılay, belediyeler ve Sağlık Bakanlığı tarafından muhtaç kişi ve ailelere pek çok yardım

Özgür Altındağ

verilmektedir ancak göstergelere bakıldığında 2019 yılı bütçesinden sosyal yardım harcamaları için 62,1 milyar TL (SBB,2019b) kaynak ayrıldığı görülmektedir. Ancak tüm bu çalışmaların verilere bakıldığında yoksulluğun önlenmesinde tam anlamıyla yeterli olduğunu söylemek zordur.

Sorunun çözümü odağına gelindiğinde dünyanın diğer ülkelerinde çeşitli düzeylerde yaşanan yoksulluk sorunu ülkemizde de acil çözümlenmesi gereken sorunların en başında yer almaktadır. Türkiye’de son yıllarda yaşanan ekonomik krizler sonucu yoksul olarak nitelendirilen bireyler eskisine oranla yaşamlarını sürdürebilme açısından çok daha zor durumlarla karşılaşmaktadırlar. Bu olumsuzluklara rağmen yoksullara destek olan ve onlara yardım vermeyi amaçlayan program, proje, hizmet ve politikalarda nicelik ve nitelik yönünden önemli sayılabilecek değişiklikler ve iyileşmeler görülmemektedir (İkizoğlu,2001).

Türkiye’de sürdürülen ekonomik programlar sonucu büyük bir cari açık oluşmaktadır. Artan döviz kurları ile değeri azalan Türk Lirası enflasyon oranını artırmakta böylece halkın alım gücünü de azaltmaktadır. Bu alım gücünde oluşan eksikliğin azaltılmasında zaman zaman sosyal yardım fonlarında biriken paralar hazineye aktarılabilmektedir. Türkiye’de muhtaç ailelere yönelik çalışmalar istenilen düzeyde değilken bu tür tercihler yardımların niteliğinde bir düşüşe neden olabilmektedir.

Türkiye’de yoksulluğun nedenleri arasında küreselleşme, göç ve çarpık kentleşme, uzun yıllardır devam eden yolsuzluk olayları, yüksek enflasyon, gelir dağılımındaki adaletsizlikler, yanlış sosyo-ekonomik politikalar, hızlı nüfus artışı, yüksek bütçeli savunma harcamaları sayılabilir.

Sosyal Refah Kavramı ve Sosyal Yardımlar

19. yy’ın sonlarında en yalın hali ile ortaya çıkan ve sosyal, ekonomik ve politik alanda giderek etkileri artan sosyal devletin modern ve etkin biçimiyle ortaya çıkışı, 20. yüzyılın ikinci yarısına dayanmaktadır. Ancak sosyal refah devletlerinin ortaya çıkışında geçmişte yaşanan birçok gelişme ve mücadelenin büyük etkisi olduğu da bir gerçektir. Sosyal devlet kavramı, 2. dünya savaşı sırasındaki Nazi Almanyası’nın otoriter devlet tanımı ile savaş sonrası müttefik devletlerin yeniden inşa edilmesi tutku ve ümidini ifade eden sosyal devlet kavramını birbirinden ayırmak için ilk kez İngiltere’de kullanılmıştır (Pierson, 1991). Ancak kavramın ortaya çıkışından buyana sosyal devleti tam olarak anlatan kapsamlı bir tanım bulunmamaktadır. Genel olarak literatürde yer alan

tanımlar, farklı yaklaşımlara göre yapıldığından bu tanımlamalar sosyal devleti ya amaçları ya da araçlarına dayalı olarak açıklamakta ve kapsanan amaç ve araçlardaki farklılık genel kabul gören tam bir sosyal devlet tanımına ulaşmayı engellemektedir. Bununla birlikte gerek amaçlara, gerekse araçlara dayalı olarak yapılan mevcut tanımların, sosyal devlet hususunda oldukça açıklayıcı bilgiler verdiği de görülmektedir.

Sosyal refah kavramıyla özdeş kavramlardan sosyal adalet kavramı ile ilgili bilgi vermek gerekirse, yoksulluğun önlenmesindeki en önemli güç sosyal adaletin sağlanmasında yatmaktadır. Craig'e göre sosyal adalet kısaca farklılık ve ayrılıkların kabulüne dayanan sosyal, ekonomik, çevresel ve siyasi politikalardan oluşmaktadır. Craig, sosyal adaleti şu başlıklar altında ifade etmektedir (Craig, 2002):

- Adaletin sağlanması
- Gelirde ve tedavi hizmetlerinde eşitliğin sağlanması
- Farklılıkların tanınması, değer eşitliği temelinde herkesin kendisine saygısının artırılması
- Temel ihtiyaçların karşılanması
- Zenginlikte, gelirden ve yaşam değişikliği fırsatlarında eşitsizliklerin azaltılması
- Dezavantajlı kesimler de dâhil olmak üzere herkesin katılımının sağlanması.

Refah devleti kavramı siyasal ve ekonomik yaklaşımlara göre farklı tanımlanmıştır; örneğin liberal yaklaşımlara göre refah devleti anlayışı İngiltere'de 16. yüzyıldaki "Yoksullar Yasasına" kadar uzanmaktadır ve özünde toplumun ahlâki bir sorumluluğu olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Liberal düşünce bu yönüyle muhafazakâr düşüncelerle birleşmektedir. Marksist yaklaşım açısından refah devleti, kapitalist gelişmenin bir ürünü olarak değerlendirilmektedir. Refah devletinin ortaya çıkışı kapitalizmin sorunları, sınıf kavgası ve ekonomik krizlere bağlanmaktadır; bu nedenle refah politikaları da özel mülkiyet yapısını değiştirmeden işçi sınıfını sistemle bütünleştirmek amacını taşıyan politikalar olarak değerlendirilmektedir. Bu iki yaklaşım dışında, modern refah devletini genel olarak ekonomik yapıdaki endüstrileşme ve kapitalistleşme ile siyasal yapıdaki demokratik gelişmelere bağlayan yapısal ve fonksiyonel yaklaşımlar da bulunmaktadır. Örneğin bir yanda kapitalistleşme öte yanda mutlakiyetçi devletlerin kitle demokrasisine geçmeleri devlet anlayışlarını değişime zorlamış ve artan demokratik talepler devleti temel hak ve özgürlükler ile siyasal

Özgür Altındağ

hakların yanı sıra sosyal- ekonomik hakları da kurumsallaştırmak zorunda bırakmıştır (Koray,2005).

Tanımlara bakıldığında gerçek sosyal devlet anlayışı, sistemsel açıdan sosyal refahın en üst seviyeye taşınması amacıyla devletin kendi ekonomisine aktif ve kapsamlı müdahalelerde bulunmasını öngören bir devlet modelidir. Bu sistemde devlet, kendi ekonomisinde ortaya çıkan başarısızlıklar ve yetersizlikleri ortadan kaldırma amacıyla çalışmalar yapmaktadır. Esas olarak sosyal devlet müdahaleci, düzenleyici, yeniden dağıtıcı ve girişimci bir devlet anlayışıdır.

Zaman içerisinde sosyal refah devleti kavramsal açıdan sadece eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi hizmetleri üstlenmekle kalmamış, 20.yüzyılın başından itibaren gelir dağılımında adaletin sağlanması da devletin önemli bir görevi olmuştur. Bu doğrultuda bunları gerçekleştirme amacıyla 20. yüzyılda ulus devletlerin temel özellikleri arasına "sosyal devlet" veya "refah devleti" nitelikleri eklenmiştir. Bu nitelik günümüzde birçok gelişmekte olan ülke açısından salt devletin nitelikleri arasında bulunması gereken bir iyi niyet simgesi olarak düşünüldüğü ve bu haliyle birçok anayasada yer aldığı görülmektedir. Ancak 20. yüzyılın ikinci yarısında ulus devletlerin yasal temellerine eklenen bu nitelik siyaset ve demokrasi kavramları gibi içi boşaltılmış bir kavram olarak önümüzde durmaktadır (Koray,2005).

Son yıllarda içi boşaltılmış sosyal devlet ve sosyal refah anlayışı yerini ekonomi ve demokrasi ilişkileri açısından dikkate alınması gereken özellikler taşıyan Avrupa toplum modelinin gündeme alınması gerekliliği noktasına bırakmıştır. Avrupa'daki modelin sosyo-ekonomik eşitsizlikleri göreceli de olsa daha azalttığı ve bu konularda duyarlılık taşıyan bir model olduğu görülmektedir.

Son yıllarda sosyal refahın gelişimi salt ekonomik gelişimin bir fonksiyonu olmaktan çok demokrasinin bir fonksiyonu olarak görülmeye başlanmıştır. Yani sosyal refah ve demokrasi kavramları birbiri ile harmanlanmış ve ortaya demokratik sosyal devlet anlayışı çıkmıştır. Sosyal refah kavramının insanların aklındaki demokrasi anlayışı içerisine girmesi hedeflenmiştir. Bu noktada bu anlayışın yerleşmesi için siyasi mekanizmaların etkin bir şekilde kullanılması büyük önem taşımaktadır. Son yıllarda daha fazla tartışılan sosyal refah kavramı bu yönüyle Batı Avrupa'da gerçek sosyal refah devleti anlayışının yerleşmesini sağlamıştır. Sosyal refah devletinin siyasal demokrasi açısından hem bir sonuç hem de bir araç olarak çok önemli ikili rol oynadığı söylenebilir. Sonuç olarak bu yaklaşım dikkate alındığında, Türkiye Cumhuriyeti'nin

Anayasasında 1960'dan buyana var olan sosyal devlet niteliğinin neden gelişmediği anlaşılmaktadır.

Sosyal refah ve sosyal devlet kavramların temelde sosyal hizmetlerle tam bir ilişki içinde olduğu hatta bu üç kavramın birbirinin içine geçtiği bir gerçektir.

Sosyal refahın sağlanması amacıyla tüm dünyada en fazla sosyal yardım yöntemi kullanılmaktadır. Bu yardımlar temelde sosyal sorunları ortadan kaldırma amacına hizmet etmekte ve sosyal refahın sağlanmasında kilit bir rol üstlenmektedir. Sosyal sorunların ortadan kaldırılması da sosyal yardımlardan önce sosyal politikalarla mümkün olmaktadır. Bu noktada sosyal sorun kavramını tanımlamak gerekirse, Göze (2016)'ye göre insanla ilgili olan her şey temelde sosyal boyutludur ancak insanın tüm sorunları sosyal sorun olarak nitelendirilemez. İnsanın sosyal sorunları iki grupta toplanabilir:

İlk grupta insanların bedensel ve zihinsel gelişmesi, maddi refahı, tüm yeteneklerini geliştirmesi, tüm olanaklarını kullanması ile ilgili sorunlar bulunmaktadır. Bu açıdan sosyal sorunlar kişinin sağlığı, bedensel gelişimi, yaşama olanakları yani iş hayatı ve bunlarla ilgili hastalık, yaşlılık, sakatlık, işsizlik, vb. tüm sorunların yanı sıra insanın bedensel, ruhsal gelişmesi, kişiliğinin, yetenek ve olanaklarının geliştirilmesi ile ilgili eğitim, öğrenim, toplumsal hayatta ilerlemesi gibi sorunları da kapsamaktadır. İkinci boyuta bakılırsa, insan doğduğu andan itibaren çeşitli kurumlar içinde yer alır, bunlara bağlı olarak yaşar, gelişmesini bu kurumlar içinde sürdürür ve tamamlar. Bu kurumlar arasında aile ve mesleki kurumlar sayılabilir. İnsanın gelişim süreci içerisinde içinde bulunduğu bu yapı sosyal yapı sorunlarını ortaya çıkarmaktadır.

Sosyal bir varlık olan insan tek başına yaşayamadığı için dünyaya geldiği andan itibaren çeşitli ve farklı kurumlar içinde yaşamaya zorunluluk duyar. Bunun için bireyin "sosyal" sorunlarının çözümü, onun içinde yaşamak zorunda kaldığı sosyal yapı sorunlarının çözümüne bağlıdır (Göze, 2016). Bu noktadan bakıldığında aslında yaşanan sorunlar tüm toplumu ilgilendirmektedir, sorunların tek tek çözümü mümkün olmadığından sorunların çözümü temelde sosyal politikalarından geçmektedir. Bu noktada sosyal politikanın tanımını yapmak gerekirse, sosyal politika temelde sosyal sorunları inceleyen ve bunlara çözüm önerileri getiren, multidisipliner bir araştırma alanıdır. Sosyal devletler, izledikleri sosyal politika ya da sağladıkları sosyal koruma bakımından büyük farklılıklar göstermektedir. Arın'a göre, sosyal devlet, sosyal vatandaşlığı mümkün kılan refah devleti tipidir (Arın, 1993). Buna göre; piyasa

Özgür Altındağ

mekanizmasının serbest işleyişinin yol açtığı riskler ve sosyal sorunlar, sosyal politikalar aracılığıyla piyasaların yeniden düzenlenmesini ya da sonuçlarının telafi edilmesini gerektirmektedir. Bu yapılmadığı zaman ülkelerde bir demokrasi açığı ortaya çıkmakta, vatandaşlık ise sadece bir piyasa vatandaşlığı olmaktan ileri gidememektedir.

Sosyal sorun ve sosyal politika ile ilgili bu açıklamadan sonra sosyal yardım kavramının içeriği ile bilgi vermenin faydalı olacağı düşünülmüştür.

Sosyal yardım kavramı ilk ortaya çıktığında en kaba tabirle insanların aç kalmaması amacına hizmet etmekteydi. Ancak günümüzün gelişmiş ülkelerinde sosyal yardımlar muhtaç insanları aktif çalışma hayatına kazandırma amacına hizmet etmektedir.

Sosyal yardım en genel anlamıyla yoksulluğun çözümü için yapılan faaliyetler bütünü olarak tanımlanabilir. Bartlett, sosyal yardım alanını yoksulluk sorununun çözümüne yönelik, politika, mevzuat, hizmet ve uygulamalar oluşan bir alan olarak tanımlamıştır (1961'den aktaran Koşar,2000).

Sosyal yardımlar toplumun marjinde yer alan ve dezavantajlı durumda bulunan bireylerin toplumla bütünleşmelerini sağlamaya yönelik uygulamalar sayesinde sosyal denge ve adaleti sağlamada etkin bir yöntemdir (Tekindal,2018). Sosyal yardımların esas odağı yoksulluktur. Bu yardımların yoksulluğun etkilerini azaltma, yoksulluğu önleme, sosyal adaleti sağlama gibi fonksiyonları vardır.

Yoksullara yardım yapma fikri ile ilgili yaklaşımlara bakıldığında bunların belli bir sıra ile ortaya çıktığı ve dünyadaki siyasi yapının demokratikleşmesi ile birlikte bu yardımların nitelik ve niceliğinin de giderek daha insani hale geldiği söylenebilir. Yani hayırseverlik yaklaşımı ile başlayan süreç sosyal adaleti sağlama anlayışı ile devam etmiştir. Sosyal adalet yaklaşımı günümüzde sosyal yardım vermede tek başına kabul gören bir yaklaşım değildir. Diğer yaklaşımlar da etkileri birbirinden farklı olmakla birlikte etkilerini devam ettirmektedir.

Sosyal yardımlar günümüzde genelde devletlerin sorumluluğu altına alınmıştır. Bu yardımların devletin sorumluluğu altına alınması 1598'de İngiltere'de çıkarılan Elizabeth Yoksulluk Yasasına dayanmaktadır. Bu tarihten sonra pek çok yasa çıkarılmıştır. 20. yüzyılın başlarında, 1935'te ABD'de kabul edilen sosyal güvenlik yasası devletin ekonomik risklerin sorumluluğu üstlendiği için önemlidir. Sonraki yıllarda işçi hareketleri ile birlikte sosyal güvenlik ve sosyal adalet kavramları önemini

daha da artırmıştır. İskandinav ülkeleri sahip oldukları sosyal yardım sistemleri ile birçok ülkeye örnek olmuştur. Özellikle Danimarka'nın sosyal güvenlik sistemi diğer birçok ülkeye örnek olması açısından son derece önemlidir.

Sosyal yardımların içeriği ve yapısı kadar önemli diğer bir konuda bu yardımların nasıl dağıtılması gerektiğidir. Kaynakların kısıtlı olması yardımların tüm ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasını zorlaştıran en önemli unsurdur. Sosyal yardımların etkili bir şekilde dağıtılmasında yerel yönetim birimleri başat rol üstlenmektedir. Bu noktada yerleşik bir sosyal yardım sistemi yaratmada özellikle belediyelere ve dolayısıyla belediyelerde çalışan sosyal hizmet uzmanlarına büyük görev düşmektedir.

Litvanya'dan örnek vermek gerekirse adı geçen ülkede sosyal yardımların etkili bir şekilde dağıtılması için bir sosyal yardım fonu kurulmuştur. Bu fonun temel amacı sosyal yardım fonksiyonlarını en üst düzeyde işlevsel hale getirme olarak belirlenmiştir. Fonun temel görevleri şu şekilde sıralanmaktadır (Loza,2002);

- Sosyal yardım hizmetlerinin işlevselliğini değerlendirme
- Sosyal yardım hizmetlerine bilgi sağlama
- Sisteme sistemsel yardım ve işsiz insanlar için eğitim sağlama
- Sosyal yardım faaliyetleri ve devlete ait sosyal yardım kurumlarının finansal yönetimi

Yine aynı çalışma içerisinde bu yapılanlara ek olarak "Eşitleme Fonu" adı altında bir fonun kurulması düşünülmüştür. Bu fonun kurulmasındaki temel amaç zengin belediyelerden para toplayıp bunları ihtiyaç sahiplerine yeniden dağıtmaktır. Bu kazanç ihtiyaç sahipleri için yapılacak tüm sosyal yardım çalışmalarına bütçe sağlamak için kullanılmaktadır. Bu amaçla belediyeler dört temel kritere göre sınıflanmıştır (Loza,2002), bunlar:

- Okula gitme yaşından küçük çocuk nüfusu oranı
- Okul çağındaki çocuk nüfus oranı
- Çalışma yaşında olan nüfus oranı
- Çalışılabilecek yaşın üzerinde yaşta olan nüfus oranı

Bu dört kıstasa göre sınıflandırılan belediyelerin sosyo-demografik özellikleri ayrıntılı olarak incelenmekte ve sosyal sorunların çok ya da az görüldüğü yerler belirlenmektedir. İşsizlik ve eğitim sorunlarının az görüldüğü belediyelerden kaynak aktarımı yapılmakta ve bu kaynaklar işsizliğin azaltılması ve eğitim seviyesinin

yükseltilmesi çalışmalarında kullanılmaktadır. Böylece yerel düzey birimler arasındaki eşitsizliklerin ortadan kaldırılacağı düşünülmektedir.

Sosyal yardımlarla ilgili her ülkede farklı çalışmalar yapılırsa da temelde hedef insanların yaşam kalitesini artırma ve ulusal bir eşitlik sağlama üzerine kuruludur. Sosyal yardımların genelde üç ana öğeden oluştuğu söylenebilir. Bunlar, sosyal yarar, sosyal bakım ve sosyal rehabilitasyondur. Sosyal hizmet sosyal yardım sağlama ile doğrudan bağlantılıdır. Burada amaç kişisel gelişim ve toplumla yeniden kaynaşma için sosyal yardım alanlarının sayısını artırmaktır. Sosyal hizmet mesleğinde yapılan tüm çalışmalarda müracaatçıların sosyal yararını ön planda tutulmaktadır. Sosyal yardım kavramı, sosyal hizmet mesleğinin vazgeçilmez bir unsuru olduğu için pek çok sosyal ve kişisel sorunun çözümünde kullanılmaktadır. Yukarıda değinildiği gibi sosyal yardım vermede temel amaç kişiyi geliştirmek ve kişinin toplumla bütünleşmesini sağlamaktır. Bu noktada sosyal hizmet uzmanlarına büyük görev düşmektedir (Loza,2002).

Sosyal hizmet kuruluşlarının sosyal yardımları etkili bir şekilde dağıtabilmesi için sosyal yardım hizmetlerinin yerelleşmesi son yıllarda gündemde olan konulardan biridir. Bu noktada belediye gibi yerel yönetimlere büyük görev düşmektedir. Yasal prosedür hazırlandıktan sonra kurulacak sosyal yardım kuruluşlarında profesyonel meslek elemanlarının çalıştırılması gerekmektedir. İhtiyaç sahiplerinin belirlenmesi ve bu kişilere gerekli desteğin sağlanmasında sosyal hizmet uzmanlarına gerekli yetki ve imkânların sağlanması yapılacak olan hizmetin kalitesini ve işlevselliğini artıracaktır.

Bu noktada yapılacak faaliyetler işlevsel olmak zorundadır. Göstermelik, siyasi amaçlara hizmet eden faaliyetler yerine müracaatçıların sorunlarını temelden çözen işlevsel projeler ve çalışmalar yapılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir. Hazırlanacak projelerin toplumsal yapıya ve gerçeklere uygun olması da başarı şansını artıracaktır.

Öncelikli hedef kişiyi geliştirip kişinin toplumla bütünleşmesini sağlamak olduğu için imkânlar elverdikçe kişiyi rehabilite edici çalışmalara ağırlık verilmesi gereklidir. Kişiyi sosyo-ekonomik açıdan aktif hale getirip hayatı ile ilgili kararları kendisinin almasını sağlamak kişinin kendine olan güvenini ve sorunlarla baş edebilme kapasitesini artıracaktır. Sosyal yardım vermedeki temel amaç da her zaman için bu olmalıdır.

Bu anlamda aslında uzun yıllardır Avrupa'da aktif bir şekilde kullanılan "çalışma karşılığında yardım" olarak tanımlanabilecek "workfare" kavramı işsizlik yardımları ve

karşılıksız yardımların “refah bağımlılığı” yarattığına neden olduğu düşüncesi ile yaygınlaşmaya başlamıştır. Burada amaç yoksulların düşük statülü işlerde çalışmasının sağlanması ile verilen yardımın bir hizmetle birleştirilmesi olmaktadır (Zengin & Altındağ,2012).

Türkiye’de genel olarak liberal ekonomi kuralları benimsenmekte ancak yaşlılar, engelliler ve kronik hastalar gibi kimi hassas grupların bakım görevi ise devlet teşviki ile ilerlemektedir. Devlet teşviki bu anlamda bakıma odaklı olduğundan hizmet alanların üretim mekanizmalarına katılmasına yönelik bir sosyal politika ya da program henüz ülkemizde bulunmamaktadır (Yıldırım & Şahin, 2019).

Bu sistemin Türkiye’de uygulanabilir olması ile ilgili son dönem İş Kurumu tarafından çıkarılan İşbaşı Eğitim Programları ve yardım başvurusunda bulunan bireylerin İş Kurumuna yönlendirilmesi çalışmaları “workfare” uygulamasının örnekleri arasında sayılabilir. Ancak İş Kurumu tarafından yürütülen İşbaşı Eğitim Programları aslında bir iş bulma aracı değil de kısa süreli birer iş edinme aracına da dönüşmüş durumdadır ve zaman zaman bazı işyeri sahiplerince istismar edilmeye de açıktır (Geyik & Altındağ,2019).

Bu tür çalışmalar yardımların daha etkili verilmesini sağlamanın yanında insanların çalışmaya zorlanmaları, sosyal yardımların çok katı şartlara bağlanması, şartlar sağlanmadığında yardımların kesilmesi, öncelikli olarak incinebilir grupta olan insanlara karşı oldukça olumsuz sonuçlar doğurmaya da gebe dir. İnsanları üretken hale getirmek için zorlama ve tehdit yerine, uygun ortamın sağlanması ve kişinin kendine yeter hale gelmesinin sağlanmasına çaba harcamak temelde insana ve insan hayatına yapılacak en büyük yatırım olacaktır (Zengin & Altındağ,2012).

Bu açıdan bakıldığında evet sosyal yardımlar sosyal bir devlette “hak temelli” bir anlayışla verilmektedir ancak uzun vadeli bakıldığında sosyal yardım sisteminin sorunsuz bir şekilde devamı mümkün görünmemektedir. Bu sosyal yardım süreçlerinin zorunlu, sert ve baskıcı bir yapıdan uzak ama karşılıklılık ilkesinden çok da uzaklaşmadan rehabilite edilmesi sosyal yardım sisteminin işlevsel bir şekilde varlığını sürdürebilmesi ve esas ihtiyaç sahiplerine karşılıksız erişilebilmesi adına gereklidir.

Diğer yandan gündeme bakıldığında son 8 yılda Suriye’deki iç savaştan kaçan milyonlarca Suriyeli zorunlu bir şekilde Türkiye’ye gelmiş ve bir kısmı diğer Avrupa

Özgür Altındağ

ülkelerine giderken büyük bir kısmı ülke içinde pek çok şehirde yaşamaya başlamıştır. Suriyelilere yönelik yardımlar ağırlıklı olarak Uluslararası örgütler ve Kızılay öncülüğünde sürdürülmekle birlikte Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlıkları da sürece doğrudan katkı sunmaktadır.

Sosyal yardım odağından bakıldığında geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilere Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 30. maddesinde yoksul yabancılara "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kurulu"nun belirleyeceği usul ve esaslar göre sosyal yardımda bulunabileceği ifade edilmiştir. Ayrıca sosyal hizmetlere erişimin de İçişleri Bakanlığı ile AÇŞHB'nin usul ve esaslarına göre sağlanacağı vurgulanmıştır. Bu usul ve esaslar aynı zamanda geçici koruma kapsamındaki için de geçerlidir. Sonuç olarak Suriyeliler Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan (SYDV) sosyal yardım başvurusunda bulunabilmektedir. Suriyelilerin de Türk vatandaşlarının kaydının yapıldığı Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi'ne (BSYBS) hane kaydı yapılmaktadır. 3294 sayılı kanuna göre yapılan düzenli "Öksüz ve Yetim Yardımları, Şartlı Eğitim ve Sağlık Yardımları ve Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Yardımlardan" Suriyeliler faydalanabilmektedir (Tatlıcıoğlu,2019).

Türkiye'de bir grup Suriyeli hali hazırda geçici barınma merkezlerinde yaşamaktadır. Ulusal ve uluslararası yardım kuruluşları ile devletin doğrudan desteği ile sürdürülen bu hizmet son 7-8 yıldır bir fiil sürdürülmektedir.

Geçici barınma merkezlerinde yaşayan Suriyelilere AFAD Kart, il merkezlerinde yaşayan yoksul Suriyelilere ise Kızılaykart üzerinden sosyal yardımlar ulaştırılmaktadır. AFAD Kart'ta hanedeki her kişi için 100 TL, Kızılaykart'ta ise 120 TL aylık ödeme yapılmaktadır. Sosyal yardımların kartlar üzerinden yapılması sayesinde ihtiyaç sahipleri istedikleri ürünlere anlaşmalı marketlerden ulaşmaktadır. AFAD Kart giderleri Başbakanlık tarafından karşılanırken, Kızılaykart BM Dünya Gıda Programı (WFP) tarafından finanse edilmektedir. Yabancılara Yönelik Sosyal Uyum Yardımı (SUY) kapsamında Kızılaykart barınma merkezleri dışında yaşayan öncelikle tek başına kalan kadınlara, hanede bir ebeveynin olmadığı ve en az bir çocuğun olduğu ailelere, hanede çalışabilir yetişkinin olmadığı hanelere, 4 ve daha fazla çocuk sahibi olan ailelere, engelli olan ailelere ve kalabalık ailelere verilmektedir. Burada Kızılaykart'ı alacak aile içinde yaşayan kimsenin resmi olarak istihdam edilmiş olmaması gerekmektedir (Tatlıcıoğlu,2019).

Aslında ülke gündeminde önemli bir yer tutan ve çoğu kez “Suriyeli Mülteci/Göçme/Sığınmacı” adlandırmalarıyla aktarılan haber başlıklarında genelde ülke içinde yaşanan sorunlardan bahsedilmektedir. Suriyeliler için yapılan sosyal yardımların maliyeti 2017 yılı açıklamalarına göre 30 Milyon Doları aşmıştır (AA,2017). Bu bağlamda ülke içinde sosyal yardımlara ayrılan kaynaklar gelişmiş ülkelere oranla oldukça sınırlı iken ayrıca workfare tarzı uygulamaların Suriyeliler için kullanılmasının mümkün olmaması bu tür kriz durumlarında harcanan ek kaynakların, sosyal yardımların işlevlerini de büyük ölçüde olumsuz anlamda etkilediği söylenebilir.

YOKSULLUK SORUNUNUN ÇÖZÜMÜNDE SOSYAL HİZMETLERİN YERİ VE ÖNEMİ

Uluslararası örgütlerce yapılan araştırmalar yoksulluğun daha çok az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıktığını göstermektedir. UNDP'nin her yıl yayınladığı verilere bakıldığında yoksulluğun daha çok görüldüğü ülkelerde sosyal amaçlı harcamalarının ve bu alana ayrılan kaynakların gelişmiş Avrupa ülkelerine oranla çok daha düşük olduğu görülmektedir. Bu ülkelerde yoksulluk sorununun çözümüne yönelik faaliyetlerin yetersiz ve işlevsiz olması sorunu bir döngü haline getirmektedir. Yani sonuç itibariyle sorun kronikleşmekte ve çözümü de bir o kadar zorlaşmaktadır.

Soruna genel olarak bakıldığında insanlığın ortaya çıktığı günden bu yana yoksulluk içinde yaşayan gruplar var olmuş ancak süreç içerisinde her toplumun bu gruplara müdahaleleri ve yoksulluk olgusunu ele alışları farklı biçimlerde gerçekleşmiştir. Yoksulluğu ortadan kaldırmadaki en etkili araç başından beri sosyal yardımlar olmuştur. Dünyada ilk sosyal yardımlar aile içi yardımlaşmalarla ortaya çıkmış, bunu daha sonra dini temelli yaklaşımlar izlemiştir. On yedinci yüzyılın ikinci yarısında başlayan Sanayi Devrimi'ne bağlı olarak insanların sorunları da değişmiştir. Aile içi yardımlar, kurumsal yardımlaşmaya doğru gitmiştir, yani sosyal yardımlar kurumsallaşmıştır.

Sosyal hizmet ve sosyal hizmetlerin yoksulluğu önlemedeki rolüne değinmeden önce kavramlara açıklık getirmenin gerekli olduğu düşünülmektedir. 2828 sayılı SHÇEK kanununda sosyal hizmetler, "kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine

Özgür Altındağ

yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü" olarak tanımlanmıştır.

Çengelci'ye göre (1999) sosyal hizmetler, "yoksulluktan kaynaklı veya kaynaklanmayan, toplumdaki mevcut ortalama yaşayış ve algılayış seviyesine, ellerinde olmayan sebeplerle süreli veya süresiz olarak ulaşamayıp sosyal ve/veya ekonomik yönlerden desteklenme ihtiyacı duyan kişilere karşılıklı ve/veya karşılıksız şekilde sunulan parasal ve/veya nesnel mahiyetteki hizmetlerdir".

Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (IFSW) tarafından yapılan tanımlamada sosyal hizmet, toplumsal değişim ve gelişmeyi, toplumsal bütünleşmeyi, insanların güçlenmesini ve özgürleşmesini destekleyen, uygulama temelli bir meslek ve akademik disiplindir. Sosyal adalet, insan hakları, kolektif sorumluluk ve farklılıklara saygı ilkeleri sosyal hizmetin temelinde yer alır. Sosyal hizmet; sosyal hizmet kuramları, sosyal bilimler, insani bilimler ve yerel bilgiye dayalı olarak, yaşamsal zorluklarla baş etmek ve iyilik halini geliştirmek amacıyla insanlarla toplumsal yapıları ilişkilendirir şeklinde ifade edilmiştir (IFSW, 2014).

Tarihsel açıdan bakıldığında sosyal hizmetin toplum içindeki dezavantajlı gruplar ve yoksulların sosyal problemlerinde iyileştirici hizmetler üzerine odaklandığı görülmektedir. Meslek, Avrupa ve Kuzey Amerika'nın sanayileşmiş şehirlerinde kenar mahallelerde yaşayan yoksullara yönelik hayırsever çalışmalarla ortaya çıkmıştır. Aslında hayırsever organizasyonlar ve toplum merkezleri sosyal hizmetin ortaya çıkışının birer habercisi olmuşlardır. Hayırsever çalışmalar başlarda yoksulların içinde bulunduğu durumu araştıran ve yoksullara yardım için kaynak bulan gönüllülerce yürütülmüştür. Bu gönüllüler uygulamadaki becerilerini giderek geliştirmişlerdir. Zaman içerisinde toplum çalışması kavramı yerini vaka çalışmalarına bırakmıştır ve alanda çalışanlar bireysel alıcılar ve ailelerin kişisel problemlerine odaklanırken, toplum merkezleri de toplumsal imkânları artırma üzerine odaklanmışlardır. Bu kuruluşlar bununla ilgili olarak gençlik kulüpleri kurmuş, gönüllü öğrencilerin ve gençlerin desteğini almış toplumsal gönüllülük esasıyla yapılan çalışmalarla toplumsal kalkınma projelerini hayata geçirmişlerdir (Midgley, 1997).

20. yy'ın başında özellikle ABD'ye yapılan göçler ve sonrasında yaşanan sorunların çözümünde önemli bir boşluğu dolduran sosyal hizmet mesleği profesyonel bir yapıya kavuşmuştur. O zamanlarda ortaya çıkan profesyonel sosyal hizmette en önemli amaç, göçmenlerin morallerini yükseltmek ve her yönden yoksulluğa düşmelerini engellemek

olmuştur. Özellikle tüm dünyayı etkileyen savaşlar sonunda ortaya çıkan ekonomik ve sosyal sorunlar sosyal hizmet mesleğinin önemini daha da artırmıştır.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra savaşın getirdiği ekonomik ve sosyal sorunlar, yoksulluk sorununu daha da ağırlaştırmıştır, bu sorunun geniş insan toplulukları üzerindeki etkisini açıklamak, yoksullukla mücadelede etkili stratejileri geliştirmek amacıyla farklı meslek ve disiplinlerin yoğun çabaları göze çarpmaktadır. Bu bağlamda yoksulluk sorunuyla mücadelede diğer meslek ve disiplinler gibi sosyal hizmet mesleğinin ve disiplininin de gerek uygulama gerekse teorik açıdan önemli rol ve fonksiyonları bulunmaktadır. Yoksulluğu dolaylı ya da doğrudan giderecek, en azından yoğunluğunu azaltacak, hizmet ve programlarda sosyal hizmet meslek ve disipline önemli görevler düşer. Sosyal hizmet uygulamasının tedavi edici, önleyici, koruyucu ve geliştirici hedefleri yoksulluğa yönelik hizmetlerde çözüm stratejilerinin temel yaklaşımıdır (Onat, 2003).

Her bireyde olduğu gibi yoksul bireylerin de kendi yaşamlarıyla ilgili karar verme, kararlara katılma, kendilerini gerçekleştirme hakları vardır. Ayrıca bireylerin değişme ve gelişme gücü olduğu da unutulmamalıdır. Sorunun çözümünde bireyleri yaşamlarıyla ilgili sorumluluk sahibi yapmak temel esastır. Bu amaçla, sosyal hizmet uzmanının rolü yoksul bireylerde "kendi kararını verebilme" gücü uyandırma ve onun gelişimini desteklemedir. Zira birey gerçekten kendisi için "en iyisini bilir" ve yaşayacağı hayat ona aittir (Hartman ve Depe 1988'den aktaran Onat, 2003:16).

Sosyal hizmet mesleğinde temel amaç, ülkedeki sosyal göstergelerin temel alınması ile o ülkedeki yoksulluk hakkında bir sonuca varmaktır. Yoksulun kim olduğu, hangi özelliklere sahip oldukları, karşılanamayan gereksinimlerinin ne olduğu, yaşadıkları sorunlar gibi ana başlıklar yoksullukla mücadelede çok önemlidir. İşte tam bu noktada sorunun çözümünde sosyal hizmet mesleği anahtar bir rol üstlenmektedir (Tufan & Karataş, 2006). Ülkedeki yoksulluğu ortaya çıkarma, etkilerini azaltma ve sonuçta sorunu ortadan kaldırma aşamalarında mesleğin tartışılmaz bir yeri vardır.

Yoksulluğun ortadan kaldırılması ve etkilerinin giderilmesi noktaları üzerinde odaklanan sosyal hizmet mesleği, genel olarak herkesin kaynaklardan eşit olarak yararlanması yaklaşımını temel alır. Bunun için kullanılan sosyal değişimin sosyal hizmet mesleğindeki önemi büyüktür. Sosyal hizmet mesleğinde yoksulluğu önleme amacıyla tedavi edici, önleyici ve koruyucu hedefler vardır. Sosyal hizmet mesleğinde yoksulluğun önlenmesi konusunda iki tür yaklaşım vardır (Koşar, 2000):

Özgür Altındağ

1. Kişi ve ailelere doğrudan yardım yapma
2. Geniş çapta sosyal değişim yaratma

Bu görüşlerin ilki yani kişi ve ailelere doğrudan yardım yapma yaklaşımı daha geçerlidir. Geniş çapta yapılacak sosyal değişimin herkesi tam anlamıyla kapsamayacağı ve bunun mesleğe büyük bir yarar sağlayamayacağı düşünülmektedir. İlk olarak yoksul kişi ve ailelerle doğrudan yardım yapılmalı. Bu vakalarla yapılan çalışmalar sonucu elde edilecek olan bilgi ve becerilerle koruyucu- geliştirici hizmetler planlamalı. Yoksul kişilerin sorunlarının çözümünde sosyal hizmet kurum ve kuruluşlarının önemi büyüktür.

Sosyal hizmet mesleği yoksulluğun önlenmesi boyutunda yoksulluk sebebiyle ortaya çıkan sosyal problemlerin önlenmesini de bir amaç olarak kabul eder. Yoksulluğun önlenmesi amacıyla mikro, mezo ve makro boyutta çok yönlü çalışmalar yapar.

Mikro boyutta, kişiler ve ailelere direkt olarak yardımlar yapılabilir. Yardım yapılan aile veya kişi yardım yapıldıktan sonra eldeki imkanlar dahilinde sosyal çalışmacı tarafından takip edilmelidir.

Mezo boyutta, aynı özelliklere sahip yoksul gruplar için bazı grup çalışmaları yapılabilir. Gruba katılan kişilerin sorunlarını açıkça ifade etmeleri sağlanabilir. Böylece bu kişiler yalnız olmadıklarını anlarlar. Ayrıca bu kişilere yönelik bazı yardım çalışmaları yapılabilir. İhtiyacı olanlara iş bulunabilir, bazıları mesleki eğitim kurslarına yönlendirilebilir.

Makro boyutta, sosyal hizmet mesleği yoksulluğu azaltma / engelleme alanında yapılacak olan tüm yasal düzenlemelerin, programların içinde etkili bir şekilde yer almalıdır. sosyal hizmet uzmanı'lar gerektiği zamanlarda politika oluşturma sürecine de dâhil olmalıdır. Ayrıca gerektiği zamanlarda konu ile ilgili kamuoyu oluşturmalarıdır.

Bu noktada sosyal hizmet uzmanının kaynak yönetimi işlevi ön plana çıkmaktadır. Müracaatçıları kaynaklar konusunda bilgilendirmek, müracaatçıların ihtiyaç duydukları kaynaklara erişimi sağlamak veya kolaylaştırmak, olmayan kaynakların geliştirilmesini sağlamak sosyal hizmet uzmanının işlevleri arasındadır (Duyan,2003). Sosyal hizmet uzmanı tüm bunları yaparken müracaatçıların da sürece aktif katılımını sağlamalı bir yerde eğitici- öğretici rolünü de kullanmalıdır. Süreçte aktif bir şekilde yer alan müracaatçı kendi kaynaklarını koordine etme, sistematik hale getirme ve bütünleştirmeyi öğreneceğinden tüm bunlar aynı zamanda müracaatçıyı

güçlendirecektir. Kaynak yönetimi işlevinde sosyal hizmet uzmanının bağlantı kurucu, savunucu, uygun hale getirici, arabulucu, harekete geçirici ve hızlandırıcı rolleri bulunmaktadır (Miley, O'Melia ve DuBois,1998'den aktaran Duyan,2003).

Müracaatçıların kaynaklara ulaşmasını sağlamada en aktif kullanılacak rol bağlantı kurucu roldür. Bu noktada sosyal hizmet uzmanının da kaynaklar hakkında iyi düzeyde bilgi sahibi olması ve gerektiğinde müracaatçıyı bilgilendirmesi gereklidir. Müracaatçıların kaynaklara ulaşımını kolaylaştırmak ve gerektiğinde resmi işlemlerde müracaatçıya yardım etmek için sosyal hizmet uzmanları kimi zaman müracaatçıların sözcüsü gibi çalışabilmektedirler. Savunuculuk olarak adlandırılan bu rol de kaynak yönetiminde kilit bir rol üstlenmektedir.

Sosyal hizmet uzmanı müracaatçı için birden fazla kaynak bulabilir ancak bu kaynaklar birbirinden farklı kurumlara ait olduğunda sosyal hizmet uzmanı yine bağlantı kurucu, savunucu rollerinin yanında uygun hale getirici ve aracı bir rol de üstlenir. Kurumlar arasındaki planlamayı desteklemek bu noktada çok önemlidir ve sosyal hizmet uzmanı bunu sağlama amacıyla bu iki rolü kullanır. Sosyal hizmet uzmanları ayrıca müracaatçının sıkıntı duyduğu durumların gözle görülür hale gelmesi ve bu olumsuz durumların ortadan kaldırılması için de harekete geçirici rollerini kullanırlar. Bu rol ile gerektiğinde güç birliği oluşturur, yasal eylemler ve lobi çalışmaları yaparlar. Daha makro odaklı bu çalışmaların temelinde sorunun çözümüne yönelik sosyal politikaların oluşturulması ve toplum genelinde sosyal adaletin sağlanması yatmaktadır. Bu politikaların oluşumu sağlamak amacıyla gerektiğinde disiplinler arası işbirliğinin sağlanması, korunması ve geliştirilmesi için çalışmalarda yapılmalıdır. Bu aşamada sosyal hizmet uzmanları hızlandırıcı rollerini kullanmalıdırlar (Miley, O'Melia ve DuBois,1998'den aktaran Duyan,2003).

SONUÇ

Sonuç itibari ile sosyal hizmet uzmanlar müracaatçının sorunlarının çözümü ve müracaatçının kendine yeter bir hale gelmesi için mikro, mezo ve makro odaklı çalışmalar yapmalıdır. Bu çalışmaların yapılmasında da danışmanlık, kaynak yönetimi ve eğitim işlevlerini aktif olarak kullanmalıdır. Önemli olan müracaatçıda istenen değişimi yaratmaktır, bunu yaratmak için de bu işlevlerin etkili bir şekilde kullanılması

Özgür Altındağ

gerekmektedir. Etkili bir biçimde kullanılan işlevler ve sürece katılan müracaatçılarla daha işlevsel müdahaleler yapılabilir.

Yoksulların yaşam kalitesinin artırılması da sosyal hizmet uzmanı'lar için ayrıca önemlidir. Yaşam kalitesinin artırılması için yoksullara yönelik çeşitli politikaların yanında bazı organizasyonlar oluşturulmalı ve var olanlar işlevsel bir hale getirilmelidir. Bireylerin işlevlerini artırarak onların sosyal hizmetlerden daha fazla yararlanmaları sağlanmalıdır. Bireylerin toplumdaki verimlilik ve etkinliklerinin artırılmasında gerekli olan hizmetler yaşam kalitesi hizmetleridir. Toplumsal ihtiyaçların karşılanmasını sağlayan yaşam kalitesinin sürdürülmesine yönelik programlar ve hizmetler, ailelere yeterli kaynak sağlama girişimindedir. Bu hizmetler; sosyal güvenlik olanakları, sağlık ve özürülük sigortası, gıda, giyecek, konut gibi ihtiyaçların bağış yoluyla karşılanmasını içermektedir (Danovan,1988).

Yaşam kalitesinin sürdürülmesinde, hizmetler organize edilirken yaş, gelir düzeyi, fiziksel koşullar, evlilik statüsü gibi özelliklerin dikkate alınması gerekmektedir. Yaşam kalitesinin gelişmesi ve sürdürülmesi hizmet ve olanaklardan bireylerin eşit olarak yararlanabilmesi ile mümkündür. Bunun için kaynakların yaşlı, kimsesiz-evsiz, özürülü, engelli gibi grupların da dikkate alınarak dengeli bir biçimde tahsis edilmesine olanak sağlayan organizasyonların yapılandırılması gerekmektedir (Federico, 1990).

Sosyal hizmet uzmanlarının ihtiyacı olan müracaatçılara sosyal yardım sağlama rolü uzmanların en önemli rollerinden biridir. Ama bu ihtiyaçlar kısıtlı kaynaklarla karşılandığı için uzmanlar çeşitli zorluklarla karşılaşabilmektedir. Sosyal yardımların dağıtımında önceliklerin belirlenmesi ve kısıtlı kaynakların ihtiyaç sahiplerine adilane bir şekilde dağıtılması için kimi zaman sosyal yardım faaliyetlerinde bulunan sosyal hizmet uzmanlarının sağduyusu çok önemli olmaktadır. Kısıtlı kaynaklar nedeniyle ihtiyacı olan herkese yardım edilememesi sosyal hizmet uzmanlarında ağır bir yük oluşturmaktadır. Bu duruma ek olarak kimi zaman profesyonellikten uzak olarak yerel düzeydeki kaynaklardan elde edilen bilgiler de uzmanları yanıltabilmektedir. Bu durum özellikle yerel boyutta çalışan uzmanlar için daha yaygın bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır (Loza,2002).

Sosyal hizmet uzmanı birebir çalıştığı yoksul gruplara/kişilere yardım sağlamak için mikro boyutta sosyal inceleme formundan yararlanır. Bu formu eksiksiz bir biçimde doldurmak ve müracaatçı hakkında bir karara varmak için; kişilerin yaşadığı çevreyi, aile yapılarını, yaşadığı evi, doğal yardım sistemlerini, kişisel bilgi ve becerilerini, sağlık

durumlarını ve sahip oldukları güçleri öğrenmek sosyal hizmet uzmanı için çok önemlidir. Böylece kişilerin/grupların içinde buldukları olumsuz durumdan çıkmaları için daha etkili çalışmalar yapılabilir.

Sosyal hizmet uzmanları yoksul gruplarla çalışırken birçok sorunla karşılaşabilirler. Yoksulluk sorunu, birçok sorunu da beraberinde getirdiği için çok kompleks bir sorundur. Yoksulluğun beraberinde getirdiği her bir sorunun çözümü çok uzun süre ve maddi imkân gerektireceği için sosyal hizmet uzmanı hangi sorunlarla öncelikli olarak ilgileneceğine, kendi mesleki bilgi ve becerisini göz önüne alarak karar vermelidir. Burada sorunları önem sırasına koymalı ve çözüme en acil sorundan başlamalıdır.

Yoksul bireylerin büyük bölümü genelde sosyal yardım almaktadır. Bu bireylerin bazıları yardım aldıkları halde yoksulluk durumundan kurtulamamaktadır. Çünkü bu bireyler kendi yaşamlarını planlama konusunda oldukça yetersizdir (İkizoğlu, 2000). Bu noktada sosyal hizmet uzmanlarının bireylerin yaşamlarını daha iyi biçimde planlamaları için destek sunmaları ve uygun yönlendirmelerde bulunmaları bireyin kendi kendine yeter bir hale gelmesi adına oldukça önemlidir.

Temelde yoksulluk sorununun çözüm odağı toplumu güçlendirmeden geçmektedir. Toplum oluşturulan en küçük birimin aile kurumu olduğundan hareketle, sosyal hizmetlerin ve sosyal yardımların öncelikle aileleri güçlendirmeye çalışması oldukça yararlı olacaktır. Yoksulların yaşamlarının iyileştirilmesi için bireysel yardımlar yapmak yerine öncelikli olarak ailelerin güçlendirilmesine çalışılmalıdır. Bunun için ailelerin gerekli kaynaklara ulaşma becerilerinin geliştirilmesine yönelik hizmet politikalarına ihtiyaç vardır. Geliri asgari geçim sınırının altında bulunan yoksul bireyler için sosyal yardım standartlarının belirlendiği ulusal düzenlemeler gerçekleştirilmelidir. Böylece toplumun yaşamlarını sürdürmek ve geliştirmek için mücadele eden yoksul bireylere daha uygun fırsatlar sunma sorumluluğu da yerine getirilmiş olabilecektir.

Yoksulluk sorununun çözümünde kısa süreli ve geçici önlemler yerine, kalıcı ve makro çözümler getirilmelidir. Özellikle yoksullara eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerinin götürülmesine yönelik çabaların artırılması ve yeni iş olanaklarının yaratılmasına çalışılmalıdır.

Yoksul ailelere yönelik ihtiyaç önceliklerini belirleme, ekonomik ve insansal kaynakların kullanımı, insan kapitalini geliştirme, nitelikli işgücüne katılım, gelirin aile üyeleri arasında dengeli dağılımı, iletişim gibi konuları içeren "aile yaşamı eğitimi"

Özgür Altındağ

programlarının düzenlenmesi ve bu eğitim programlarının bölgeler arası farklılıklar da dikkate alınarak uygulanması gerekmektedir. Böyle bir uygulamanın tek bir disiplinle sınırlanmasının mümkün olmadığı da açıktır. Hizmete yönelik bu çalışmalar farklı uzmanlık alanlarının işbirliği ile planlanmalı ve yürütülmelidir (Federico,1990).

Böylece yoksulların yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik sosyal hizmet uygulamaları ve eğitim faaliyetleri yaşamdan duyulan tatmini artırarak öznel yaşam kalitesinin sürdürülebilirliğine katkıda bulunabilecektir.

Tufan ve Karataş, Türkiye’de yoksulluk açısından dezavantajlı grupları sosyal hizmet mesleğinin bakış açısına göre şöyle sıralanmışlardır (2006): kırsal alanda yaşayanlar, tarım sektöründe çalışanlar, kayıt dışı sektörlerde çalışanlar, Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerinde yaşayanlar, kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelliler, işsizler, göç deneyimi yaşayanlar, sığınmacı ve mülteciler, sosyal güvencesi olmayanlar, eğitimsiz ya da düşük eğitim düzeyinde olanlar, mesleksizler, geniş ve kalabalık aileler.

Türkiye’deki yoksulluk temel alınarak yapılan sıralamaya bakıldığında sıralamanın bir iki madde haricinde dünya ölçeğinden çok da farklı olmadığı görülmektedir. Sorunun çözümü için yapılacaklar dünyada yapılacak çalışmalardan çok farklı değildir. Konu ile ilgili olarak bazı bilgiler vermek gerekirse; Yoksulluk sorununun çözümü için öncelikle yoksulluktan etkilenen gruplar üzerinde çok ayrıntılı çalışmaların, incelemelerin yapılması gerekmektedir. Yoksulluk en fazla kimleri etkiliyor, neden etkiliyor, sorunun önlenmesi amacıyla ne tür programlar uygulanıyor, bu programların etkililik düzeyleri nedir, ülkenin sosyal içerikli kanunları yeterince işlevsel midir? sorularına öncelikle yanıt aranmalıdır. Bunun sonucunda ortaya çıkan veriler yorumlanarak sorunun çözümünde kullanılmalıdır.

Bireylerin yoksul olması ve sorundan bir şekilde etkilenmeleri çok basittir yani her insan bir "yoksul" adaydır ancak sorundan bireysel çabalarla kurtulmak oldukça zor kimi zaman imkânsızdır. Bu nedenle sorunun çözümü odağında gerektiğinde yerel gerektiğinde uluslararası bir bakış açısı gereklidir. Özellikle yoksulluğun dünya genelinde kabul gören iki türü yani mutlak ve göreceli yoksullukla mücadelede bu yol izlenmelidir. Mutlak yoksulluğun önlenmesinde uluslararası, göreceli yoksulluğun önlenmesinde ise daha çok bölgeye özel yani yerelleştirilmiş çalışmalar yapılmalıdır.

Sorunun çözümü için yapılacak inceleme ve araştırmalar sadece istatistiksel verilere dayanmamalıdır çünkü yoksulluk salt maddi bir sorun değildir sosyal, kültürel ayağı da

olan karmaşık bir sorun olduğu için sorunun çözümü, içinde sosyal bilimcilerin de olduğu çoğulcu bir bakış açısıyla yapılmalıdır. Sorun hem matematiksel hem de sosyal yönden ele alındığında çözümü konusunda yapılacak çalışmalar da o kadar işlevsel ve etkili olacaktır. Bu noktada sosyal bilimler arasında en önemli payı üstlenecek meslek sosyal hizmet mesleği olacaktır. Hem mesleğin hem de meslek elemanlarının yoksulluk sorunun çözümünün her aşamasında aktif rol almaları gerekmektedir. Mikro, mezo ve özellikle makro boyutlu çalışmalarda aktif olarak rol alacak sosyal hizmet uzmanlarının diğer sosyal bilimcilerle ortak çalışmalar yapmaları da son derece önemlidir. Yoksulluğun algılanış ve yaşanış biçimi her ülkede farklı olduğu için sorunun çözümünde o ülke gerçeklerini yakından bilen meslek elemanları aktif rol üstlenmelidir. Elbette dünyada olan gelişmeler ve yaklaşımlar dikkate alınmalıdır ancak sonuç itibarıyla sorun yerelleştiği için çözümü de yerelleştirilmelidir. Dış destekli olarak uygulanmak istenilen projelerin ulusal gerçeklere uygun hale getirilmesi sorunun işlevsel çözümü için bir zorunluluktur.

Türkiye’de yoksulluğun etkilerini azaltma ve yoksulluğu önleme odaklı çalışmaların neredeyse tamamına yakını devlet tarafından yapılmaktadır. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın il ve ilçedeki kuruluşlarında sosyal hizmet uzmanı çalıştırılırken ve SYDV sayısı binin üzerinde olmasına rağmen sosyal hizmet uzmanı istihdamı hala çok düşük seviyededir. Ülkede en fazla sosyal yardımı yapan kurumların SYDV’ler olduğu ve bu kurumlarda çalışan sosyal hizmet uzmanı sayısının çok düşük olduğu dikkate alındığında yardıma muhtaç kişilerin belirlenmesi ve sosyal yardımların dağıtılmasında ilk başvurudan son sürece kadar uzanan bu sosyal yardım sürecinde tümüyle profesyonel bir bakış açısının olduğunu söylemek zordur. Ağırlıklı olarak yardıma ihtiyaç duyulup duyulmama kararının bireyin üzerine kayıtlı mal varlığı, aynı hanede yaşayan kişi sayısı ve hazır matbu bir form ile belirlenmeye çalışıldığı düşünüldüğünde sürecin sağlıklı işlediği görüşünü bildirmek tam anlamıyla mümkün olmamaktadır.

Ülkedeki yoksulluğu önleme odağında ciddi bir misyon üstlenen Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları son dönem yapılan değişiklik ile Aile, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı çatısı altında hizmetlerine devam etmektedir. 2015 yılında Avro Bölgesindeki sosyal koruma harcamalarının GYMH’ye oranı %19,5 (Eurostat,2019) iken Türkiye’de aynı yıl %8,2 (SBBa,2019) olarak gerçekleşmiştir. Son 10 yıllık istatistiklere bakıldığında sosyal koruma harcamalarının milli gelire oranla giderek

Özgür Altındağ

azaldığı ancak buna rağmen ülkedeki mutlak yoksulluk oranının da kademeli olarak azaldığı görülmektedir. Ancak yeni yoksulluk standartları ile çok boyutlu bir yoksulluk analizi yapılmadığından ülkedeki yoksulluğun gerçek görünümü ile ilgili gözleme dayalı bilgiler, resmi istatistiklerle tam olarak örtüşmemektedir.

Şu an küreselleşmenin en ağır bir biçimde hissedildiği toplumumuzda sürekli olarak makro odaklı politikalarla söz edilse de sosyal hizmetin ikili bakış anlayışı çerçevesinde uygulanması gerekmektedir. Sosyal hizmet mesleği yoksulluk sorunun çözümünde sorunu hem mikro hem de makro açıdan ele almalıdır. Bu iki açı arasında tam bir denge kurulduğunda yoksulluk sorunun çözümünde önemli bir aşama kat edilebilecektir.

KAYNAKÇA

AA-Anadolu Ajansı (2017). *Başbakan Yardımcısı Akdağ: Suriyeliler için harcanan toplam maliyet 84 milyar 880 milyon lira*. 10 Eylül 2019 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/basbakan-yardimcisi-akdag-suriyeliler-icin-harcanan-toplam-maliyet-84-milyar-880-milyon-lira/990509> adresinden alınmıştır.

AÇSHB- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2019). *Sosyal yardım programları*. 10 Eylül 2019 tarihinde <https://www.ailevecalisma.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/> adresinden alınmıştır.

Arın, T. (1993). *Refah devleti: Bir analiz çerçevesi*. IX. Türkiye Maliye Sempozyumu, Türkiye'de Bütçe Harcamaları, 6-8 Mayıs, Silifke-Mersin.

Bauman, Z. (1999). *Çalışma, tüketicilik ve yeni yoksullar*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Bener, Ö. (2004). *Yoksulluğun ailede kadın üzerine etkileri*. Rahime Beder Şen (Edt): 4. Aile Şurası – Aile ve Yoksulluk Bildirileri 18-20 Mayıs 2004 (143-155).

Craig, Gary. (2002). Poverty, social work and social justice. *The British Journal Of Social Work*. (Vol.32, Num. 6, Eylül 2002). England: Oxford University Press.

Çengelci, E. (1999). *Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu*. Ankara. Aydınlar Matbaacılık.

- Danovan, P.L., Peck, C.J. (1988). Welfare programs and proposed reforms. *Journal of Home Economics*, 46.
- De Jongue, Hanswijck P.V. (1998). *Yoksulluğu önleme stratejileri. Yoksulluğu Önleme Stratejileri Açılış Konuşması*. (ss.13-18). İstanbul: TESEV Yayınları.
- Duyan, V. (2003, Ekim). Sosyal hizmetin işlev ve rolleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 14-2, ss.3-19.
- Dünya Bankası. (2019). *Türkiye*. 18 Eylül 2019 tarihinde <https://data.worldbank.org/country/turkey?locale=tr> adresinden alınmıştır.
- Eurostat. (2019). *Avrupa Birliği ülkelerine dair istatistikler*. 5 Aralık 2019 tarihinde <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> adresinden alınmıştır.
- Federico, R.C. (1990). *Social welfare in today's world*. New York: McGraw-Hill Pub.
- Friedlander, W. A. (1966). *Sosyal refah hizmetlerine başlangıç*. Ankara: Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Geyik, O. & Altındağ, Ö. (2019). *Kısa süreli bir iş edinme aracı olarak işbaşı eğitim programlarının değerlendirilmesi*. İçinde Z.Y. Kılıçkan (Ed.). CUVES 2019: 9. International Congress on Current Debates in Social Science (First ed., pp. 145-152). London: İjopec Pub.
- Göze, A. (2016). *Liberal Marxiste faşist nasyonal sosyalist ve sosyal devlet*. (8. baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- IFSW-International Federation of Social Worker. (2014). *Global definition of social work profession 2014*. 10 Eylül 2019 tarihinde <http://ifsw.org/policies/definition-of-social-work/> adresinden alınmıştır.
- İkizoğlu, M. (2001). *Türkiye'de yoksulluk ve sosyal yardım uygulamalarının bugünkü durumu*. İnsani Gelişme ve Sosyal Hizmet: Prof. Dr. Nesrin Koşar'a Armağan. (ss.161-169). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.
- Karataş, K. (2002). *Yoksulluğun küreselleşmesi ve yoksulluğa karşı küresel tavır. Değişen Türkiye'de İnsan Hakları Açısından Sosyal Hizmetler*. (ss.270-276). Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayını

- Karataş, K. (2003). *Yoksulluk, yoksullukla savaşımında sivil toplum ve etik boyut: Bir sosyal hizmet yaklaşımı*, Yoksulluk (Cilt I, ss. 91-103). İstanbul: Deniz Feneri Yayınları.
- Kerbo, H.R. (1996). *Social stratification and inequality*. USA: Mc Graw Hill.
- Koray, M. (2005). Görülmek istenmeyen gerçek: Sosyal refah politikaları ve demokrasi ilişkisi. *Çalışma ve Toplum*, 2, Eylül 2005, 30-32.
- Koşar, N.G. (2000). *Sosyal hizmetlerde sosyal yardım alanı-yoksulluk ve sosyal hizmet*. Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Loža, Z. & Aasland A. (2002). From local perspective: Social assistance and social work in Latvia. *Fafo Institute for Applied Social Science*, 677, 7-40
- Midgley, J. (1997). *Social welfare in global context*. Canada: Sage Publications.
- Onat, Ü. (2003). *Yoksulluk ve sosyal hizmet*. Yoksulluk (cilt II, s. 8). İstanbul: Deniz Feneri Yayınları.
- Pierson,C. (1991): Beyond the welfare state. *Origins and development of the welfare state; contradiction and crisis in the developed welfare state*, (Chapters 4 and 5, ss102-140). Pennsylvania: Pennsylvania State University Press.
- SBB-Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019a). *Kamu Kesimi Sosyal Harcama İstatistikleri*. 5 Aralık 2019 tarihinde <http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Kamu-Kesimi-Sosyal-Harcama-%C4%B0statistikleri-1.pdf> adresinden alınmıştır.
- SBB-Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019b). *Sosyal Yardımlar*. 5 Aralık 2019 tarihinde <http://www.sbb.gov.tr/sosyal-yardimlar/> adresinden alınmıştır.
- Şahin, L. (2019). *Gelirin de ötesinde çok boyutlu yoksulluk*. 10 Eylül 2019 tarihinde <http://www.profdrleventsahin.com/gelirin-de-otesinde-cok-boyutlu-yoksulluk.html> adresinden alınmıştır.
- Şenses, F. (2017). *Küreselleşmenin öteki yüzü: Yoksulluk*. (8. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Tatlıcıoğlu, O. (2019). *Suriyeli çocukların iyi olma hallerinin incelenmesi: Altındağ örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Tekindal, M. (2018). Türkiye’de sosyal yardımların yapısal işlevsel yaklaşıma göre analizi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29 (2), 335-362.
- Tufan, B. & Karataş, K. (2006). *Yoksulluk ve sosyal hizmetler*. Ümit Onat (Edt.), Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler Sempozyumu 9-11 Ekim 2003 Antalya I. Cilt (s.19). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını.
- TÜİK. (2015). *Yoksulluk çalışması*, 2015. 11 Ekim 2019 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=66&locale=tr> adresinden alınmıştır.
- UNDP. (2019a). *Çok boyutlu yoksulluk endeksi (ÇBYE) sıkça sorulan sorular*. 10 Eylül 2019 tarihinde https://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/hdr/faq_mpi-TR_ece%20FU.pdf adresinden alınmıştır.
- UNDP. (2019b). *Temel bulgular- 2019 küresel çok boyutlu yoksulluk endeksi*. 10 Eylül 2019 tarihinde <https://www.undp.org/content/dam/turkey/UNDP-TR-MPI-2019-TR.pdf> adresinden alınmıştır.
- Yıldırım, B. ve Şahin F. (2019). Esping-Andersen’in refah devleti sınıflandırması ve makro sosyal hizmet uygulamaları temelinde Türkiye’nin konumu. *OPUS– Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 2525-2554. DOI: 10.26466/opus. 542395
- Zastrow, C. (1991). *Social problems: Issues and solutions*. Chicago: Nelson- Hall Pub.
- Zengin, O. ve Altındağ, Ö. (2013). *Refah yaklaşımından çalıştırmacı yaklaşıma doğru*. İçinde: Ş. Hacıyev (Ed.). *The World Economic Development Paradigm: Market and Beyond* (First ed., pp.252-263). Baku: Azerbaijan State Economic University Press.